

Η ιδιαίτερη δικονομική μεταχείριση των ανήλικων μαρτύρων-θυμάτων κακοποίησης και το «Σπίτι του Παιδιού»

Ματίνα Πούλου

ΔΝ, Δικηγόρος, Πρώην μέλος ΚΕΣΦ

Εισαγωγή

Η κακοποίηση των ανηλίκων αναγνωρίστηκε ως ιδιαίτερο φαινόμενο ήδη από τη δεκαετία του 1960, όταν αναφέρθηκε στα παιδιατρικά χρονικά για πρώτη φορά το σύνδρομο του κακοποιημένου παιδιού. Σύμφωνα με τον ΠΟΥ, σε χώρες με αξιόπιστη καταγραφή της παιδικής θνησιμότητας υπολογίζεται ότι 1 στα 10000 παιδιά ηλικίας κάτω των 5 ετών πεθαίνει κάθε χρόνο λόγω σωματικής κακοποίησης, ενώ 1 στα 180 παιδιά παραπέμπεται σε κάποια υπηρεσία υγείας ή κοινωνικής πρόνοιας λόγω κακοποίησης.¹ Στην Ελλάδα, σε παλαιότερη έρευνα που

1. Μ. Πούλου, «Μαρτυρική Εξέταση ανηλίκων θυμάτων κακοποίησης», στο συλλογικό έργο *Ο Ανήλικος ως Θύμα. Ο ανήλικος ως δράστης και κρατούμενος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010, σ. 15.

πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, σε δείγμα 750 φοιτητών το ποσοστό σεξουαλικής κακοποίησης στην παιδική ηλικία ανέρχεται σε 17% στα κορίτσια και 7% στα αγόρια.² Εξαιτίας της απουσίας ενός ικανού υποστηρικτικού πλαισίου για τους ανηλίκους, το ποσοστό των υποθέσεων που αιτούνται δικαστικής προστασίας είναι πολύ μικρότερο αυτού των περιστατικών κακοποίησης. Αλλά ακόμα και γι' αυτές τις υποθέσεις που θα φτάσουν στη δικαιοσύνη, οι διαδικασίες είναι τόσο χρονοβόρες και επίπονες για τα θύματα ώστε να οδηγούν σε δευτερογενή θυματοποίηση. Η ανάγκη επομένως δημιουργίας εξειδικευμένων δομών όχι μόνο για την προστασία αλλά και για την εξέταση των ανηλικών θυμάτων είναι αναντίρρητη. Αυτή την ανάγκη ήρθε να καλύψει η θεσμοθέτηση για πρώτη φορά το 2017 των «Σπιτιών του Παιδιού», εξειδικευμένων δηλαδή δομών για τη δικανική εξέταση των ανηλικών θυμάτων.

1. Το πρόβλημα: προστασία του ανηλικού παράλληλα με σεβασμό των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου

Η γενετήσια εκμετάλλευση και κακοποίηση των παιδιών αποτελεί μία από τις χειρότερες μορφές εγκληματικής βίας και δικαίως υποστηρίζεται³ ότι «καμία άλλη παραβίαση, όπως αυτή της γενετήσιας ελευθερίας, δεν έχει τη δύναμη να καταστήσει την παιδική ηλικία την πιο αφιλόξενη πατρίδα, εκριζώνοντας την με τον πιο επώδυνο τρόπο». Η αποκάλυψη των σχετικών υποθέσεων, αν και απαραίτητη για την τιμωρία του δράστη, είναι τις περισσότερες φορές πιο οδυνηρή για το θύμα από αυτό καθαυτό το γεγονός της κακοποίησης. Όπως έχουν καταδείξει σχετικές έρευνες,⁴ στην πλειονότητα των υποθέσεων οι ανήλικοι καλούνται να καταθέσουν περισσότερες από μία φορές, ξεκινώντας από το στάδιο της προανάκρισης μέχρι την αμετάκλητη εκδίκαση της υπόθεσης, και μέσα από διαδικασίες, που δεν είναι φιλικές προς αυτούς, αλλά αποτελούν πηγή υπέρμετρου άγχους. Μη εξειδικευμένο για τη διενέργεια της σχετικής δικανικής εξέτασης προσωπικό ενδέχεται να συντελέσει με τη σειρά του στον επανατραυματισμό του θύματος ή και στην παραγωγή μιας μαρτυρικής κατάθεσης μειωμένης ή ανύπαρκτης αξιοπιστίας. Έτσι τα θύματα αρκετές φορές επιλέγουν τη σιωπή φοβούμενα την ψυχοφθόρο αυτή διαδικασία, με αποτέλεσμα ενώπιον των δικαστικών αρχών να φθάνει μόνο περιορισμένος αριθμός καταγγελιών για σεξουαλική κακοποίηση. Εξαιτίας του λόγου αυτού, τα επίσημα στοιχεία για το μέγεθος του φαινομένου αποτυπώνουν ένα μικρό μέρος της πραγματικής του διάστασης, και ο σκο-

---

2. Ε. Φερέτη, «Η κακοποίηση του παιδιού στο πλαίσιο της οικογένειας», στο *Ενδοοικογενειακή Βία, Προοπτικές μετά τον Ν. 3500/2006*, Α. Ν. Σάκκουλας Αθήνα 2008, σ. 255.

3. Ο. Θεμελή, *Τα παιδιά καταθέτει*, Τόπος, Αθήνα 2014, σ. 21.

4. Μ. Πούλου, «Μαρτυρική Εξέταση ανηλικών θυμάτων κακοποίησης», ό. π., σ. 15 επ.

τεινός αριθμός του εκτιμάται πολύ μεγαλύτερος.⁵ Για την αντιμετώπιση του φαινομένου, έχει προταθεί από τους ειδικούς,⁶ κυρίως στο χώρο της δικαστικής ψυχολογίας, η υιοθέτηση ενός κώδικα εξέτασης ανηλίκων μαρτύρων- θυμάτων προσβολών κατά της γενετήσιας ελευθερίας αντίστοιχος άλλων χωρών, η προετοιμασία του ανηλίκου πριν από την κατάθεση μέσα από την καθοδήγηση και την υποστήριξη παιδοψυχολόγου, η προηγούμενη εξειδίκευση των επαγγελματιών, που εμπλέκονται στην ποινική διαδικασία και έρχονται σε επαφή με το ανήλικό θύμα, και τέλος η χρήση ειδικών εργαλείων για τη λήψη και βιντεοσκόπηση της κατάθεσης. Ωστόσο, μέχρι την πλήρη υλοποίηση των παραπάνω, η μαρτυρική κατάθεση των κακοποιημένων ανηλίκων παραμένει και κατά κυριολεξία «μαρτυρική», λόγω της πολλαπλής επαναφοράς του αρχικού τραυματικού γεγονότος.

Από την άλλη πλευρά, αυτή η ιδιαίτερη δικονομική μεταχείριση του ανηλίκου στερεί από τον κατηγορούμενο ένα βασικό υπερασπιστικό του δικαίωμα: το να θέτει ερωτήσεις στον μάρτυρα. Σε μια προσπάθεια ικανοποίησης από τη μία της άσκησης του υπερασπιστικού δικαιώματος του κατηγορουμένου και της αποφυγής από την άλλη της αυτοπρόσωπης παρουσίας του ανηλίκου στο δικαστήριο, είχε προταθεί⁷ είτε η κατάθεση του ανηλίκου στο στάδιο της προδικασίας να γίνεται και παρουσία του συνηγόρου υπερασπίσεως του κατηγορουμένου, ούτως ώστε να δίνεται η δυνατότητα στον κατηγορούμενο να θέτει διά του ανακρίνοντος ερωτήσεις στον ανήλικο, είτε η βιντεοσκόπηση της κατάθεσης του ανηλίκου και η αναπαραγωγή της στο δικαστήριο, με την παρουσία του ανηλίκου κατά την ακροαματική διαδικασία να περιορίζεται μόνο στο να απαντά στις ερωτήσεις της έδρας και του κατηγορουμένου και όχι να επαναλαμβάνει την κατάθεσή του. Η νέα τροποποιημένη μορφή του άρθρου 227 ΚΠΔ ορίζει πλέον ότι οι συνήγοροι των διαδίκων έχουν δικαίωμα να ζητήσουν να υποβληθούν στον ανήλικο από τον ανακρίνοντα ερωτήσεις τις οποίες έχουν προηγουμένως διατυπώσει εγγράφως, εκτός αν κατά την κρίση του παιδοψυχολόγου ή του ψυχιάτρου οι ερωτήσεις αυτές είναι δυνατόν να επηρεάσουν την ψυχική κατάσταση του ανηλίκου. Υπό το προηγούμενο καθεστώς του άρθρου 226 Α ΚΠΔ, αυτή η δυνατότητα δεν υπήρχε.

5. Γ. Νικολαΐδης, «Βία κατά ανηλίκων: Ερευνητικά δεδομένα και εφαρμογές τους στην καθ' ημέρα πράξη των υπηρεσιών», στο *Ενδοοικογενειακή Βία., Προοπτικές μετά τον ν. 3500/2006*, ό. π., σ. 111.

6. Βλ. σχετικά με τον Κώδικα Εξέτασης των ανηλίκων μαρτύρων, Ό. Θεμελή, «Το πρωτόκολλο δικανικής συνέντευξης ανηλίκων θυμάτων κακοποίησης: Όταν η εγκληματολογία συναντά την ψυχολογία», *The art of crime*, Νοέμβριος 2019.

7. Χ. Μ. Νικολοπούλου, «Συστηματική προσέγγιση της ψυχοδιαγνωστικής εξέτασης του ανηλίκου-θύματος προσβολής προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας κατά τη διάταξη του άρθρου 226^Α Κ.Π.Δ.», στο ηλεκτρονικό περιοδικό *crime-in-crisis*, 24/1/2016.

2. Η απουσία του ανήλικου μάρτυρα από την ακροαματική διαδικασία

Η ιδιαίτερη δικονομική μεταχείριση των ανηλικών θυμάτων κακοποίησης, που φθάνει μέχρι και την εξαίρεσή τους από την ακροαματική διαδικασία, ερείδεται στην ίδια την ΕΣΔΑ, όπου στο άρθρο 6 παρ. 3 εδ. δ' προβλέπεται η απουσία του μάρτυρα ενώπιον του δικαστηρίου, όταν υπάρχει ανάγκη προστασίας του. Ο περιορισμός βέβαια αυτός είναι θεμιτός υπό την προϋπόθεση ότι δίνεται επαρκής και κατάλληλος χρόνος στον κατηγορούμενο να υποβάλει ερωτήσεις ώστε να μην στερηθεί κανένα υπερασπιστικό του δικαίωμα. Στον νόμο 3500/2006 περί ενδοοικογενειακής βίας,⁸ ο *εύθραυστος ψυχικός κόσμος*⁹ των ανηλικών και η απομάκρυνση του κινδύνου δευτερογενούς θυματοποίησης τους αναγνωρίστηκε ως επαρκής λόγος για την απομάκρυνση τους από το ακροατήριο, εκτός βέβαια αν κριθεί αναγκαία η αυτοπρόσωπη εμφάνισή τους για τη διάγνωση της κατηγορίας. Ο νομοθέτης, προκρίνοντας την ανάδειξη του συμφέροντος προστασίας του ανήλικου, προβαίνει σε έναν κατ' αρχάς θεμιτό περιορισμό του δικαιώματος του κατηγορουμένου να εξετάσει μάρτυρες ανηλικούς στο ακροατήριο, σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ. 2 Ν. 3500/2006, υπό τον όρο της ενεργοποίησης της διάταξης του άρθρου 219 παρ.2 ΚΠΔ.¹⁰ Είναι αυτονόητο ότι στις περιπτώσεις αυτές η ποινική παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή της οικογένειας θα πρέπει να γίνεται με κάθε σεβασμό και να ενεργοποιούνται οι κατάλληλες προνοιακές κυρίως υπηρεσίες, οι οποίες θα βεβαιώνουν τη βασιμότητα της καταγγελίας.¹¹

Με την κύρωση του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού με τον Ν. 3625/2007, προστέθηκε αρχικά με το άρθρο 226Α ΚΠΔ ένας καινοτόμος τρόπος ανάκρισης του ανήλικου θύματος πράξεων που σχετίζονται με την προσωπική αλλά κυρίως με τη γενετήσια ελευθερία. Η νεοπαγής αυτή διάταξη του άρθρου 226 Α του προηγούμενου ΚΠΔ (βλ. ν 4478/2017), η οποία τροποποιήθηκε με την ισχύ του νέου ΚΠΔ (ν. 4620/2019) και αριθμήθηκε ως άρθρο 227 του ΚΠΔ, κρίθηκε επιβεβλημένη λόγω της αύξησης τα τελευταία χρόνια της εγκληματικότητας κατά ανηλικών με εγκλήματα που βρίσκονται κυρίως στο πεδίο της προσωπικής και της γενετήσιας ελευθερίας.¹² Έχει υποστηριχθεί ότι η εξέταση του ανήλικου στο ακροατήριο και η ίδια η εμφάνισή του ενώπιον ακροατηρίου βλά-

---

8. Ο όρος ενδοοικογενειακή βία αποτελεί έννοια της εγκληματολογίας και όχι ποινικό όρο περιγράφοντας ένα συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο. Έτσι Ν. Λίβος, «Σκέψεις για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», στο *Ενδοοικογενειακή βία, ό. π.*, σ. 178.

9. Επί λέξει, Ι. Ντογιάκος, «Κατάρτιση του σχεδίου νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», στο *Ενδοοικογενειακή βία, ό. π.*, σ. 173.

10. Έτσι Π. Μπρακουμάτσος, «Παρατηρήσεις-σκέψεις-προτάσεις επί του νέου νόμου για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», στο *Ενδοοικογενειακή βία, ό. π.*, σ. 213.

11. Βλ. τις βάσιμες παρατηρήσεις της Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Το νομοσχέδιο για την ενδοοικογενειακή βία», *Εφημερίδα Τα ΝΕΑ*, 29/8/2006.

12. Έτσι ΕφΘεσ 604/2019.

πτουν σοβαρά τον ψυχισμό του και εμποδίζουν την αποκάλυψη της αλήθειας λόγω της «ιδιαιτέρας φυσικοκινητικής οντότητάς του»,¹³ που επηρεάζεται τόσο από εξωγενείς παράγοντες όσο και από την αμέσως προηγούμενη βίαιη σε βάρος του ενέργεια. Έτσι, με βάση πλέον τη διάταξη του άρθρου 227 ΚΠΔ,¹⁴ η εξέταση ως μάρτυρα του ανήλικου θύματος διενεργείται στα Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων της Εφετειακής Περιφέρειας ή, όπου αυτά δεν λειτουργούν, σε χώρους ειδικά σχεδιασμένους και προσαρμοσμένους για τον σκοπό αυτόν, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση και με όσο το δυνατόν πιο περιορισμένο αριθμό συνεντεύξεων.

3. Ο ιδιαίτερος τρόπος εξέτασης του ανήλικου μάρτυρα του άρθρου 227 ΚΠΔ

Στις παραπάνω περιπτώσεις διορίζεται και παρίσταται, ως πραγματογνώμων, ειδικά εκπαιδευμένος παιδοψυχολόγος ή παιδοψυχίατρος, και σε περίπτωση έλλειψής τους ψυχολόγος ή ψυχίατρος που υπηρετεί στα Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων (Σπίτι του Παιδιού) ή που περιλαμβάνεται στον πίνακα πραγματογνώμωνων, όπου αυτά δεν λειτουργούν. Ο ρόλος του παιδοψυχολόγου ή του παιδοψυχιάτρου συνίσταται στην προετοιμασία του ανήλικου, δηλαδή στη δημιουργία φιλικής επαφής και κλίματος εμπιστοσύνης με αυτόν, στην ελάττωση της αμηχανίας του έναντι της άγνωστης σε αυτόν δικαστικής διαδικασίας και στην ενημέρωσή του για τη σημασία, που έχει η παρουσίαση της αλήθειας στο δικαστήριο για τον ίδιο, τον δράστη και την κοινωνία. Η παρουσία των παραπάνω ειδικών αποσκοπεί κυρίως στην ψυχολογική ενδυνάμωση του ανήλικου, ώστε να μπορέσει να καταθέσει την αλήθεια χωρίς τον κίνδυνο μυθοπλασιών εξαιτίας της προσβολής που επέφερε σε αυτόν η τελεσθείσα πράξη. Η δικαιολόγηση της μη εμφάνισης του ανήλικου στο ακροατήριο ουσιαστικά στηρίζεται στην αποφυγή της περαιτέρω διαταραχής της ψυχολογικής του κατάστασης εξαιτίας του τραύματος.¹⁵ Σε περίπτωση που ο ανήλικος κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσής του έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του, μπορεί να παρίσταται αυτοπροσώπως στο δικαστήριο υπερασπιζόμενος τα συμφέροντα του.

13. Ο. π.

14. Πεδίο εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 227 ΚΠΔ αποτελούν οι περιπτώσεις που οι ανήλικοι είναι θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323Α παρ. 4, 324, 336, 337 παρ. 3, 338, 339, 342, 343, 345, 348, 348Α, 348Β, 348Γ, 349, 351Α ΠΚ, καθώς και των άρθρων 29 παρ. 5 και 6 και 30 του ν. 4251/2014. Η απαρίθμηση των εγκλημάτων στην παράγραφο 1 της παραπάνω διατάξεως (άρθρο 227ΚΠΔ) είναι περιοριστική και υπάγονται σε αυτήν εγκλήματα που προσβάλλουν κυρίως την προσωπική και γενετήσια ελευθερία του ανήλικου.

15. Βλ. Κ. Πανάγος, «Η δικανική εξέταση ανηλίκων σε υποθέσεις σεξουαλικής κακοποίησης», *The art of crime*, Νοέμβριος 2019.

Κατά την εξέταση, ο ανήλικος μπορεί να συνοδεύεται και από τον νόμιμο εκπρόσωπό του, με τον οποίο συνδέεται συναισθηματικά, ωστόσο ο Ανακριτής μπορεί να απαγορεύσει την παρουσία του με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση, εφόσον αυτός έχει ανάμειξη στην ερευνώμενη πράξη ή υφίσταται σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ αυτού και του ανηλίκου. Στην τελευταία περίπτωση, η παρουσία του νόμιμου εκπροσώπου κατά την εξέταση του ανηλίκου υποστηρίζεται¹⁶ ότι θα δημιουργήσει σε αυτόν φοβικά σύνδρομα και θα συντελέσει ή στην έκθεση μυθοπλασιών ή στην άρνηση της αλήθειας.

Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 227 ΚΠΔ, προβλέπεται ότι ο παιδοψυχολόγος ή ο παιδοψυχίατρος προετοιμάζει τον ανήλικο για την εξέταση και, με τη χρήση κατάλληλων διαγνωστικών μεθόδων, αποφαινεται για την αντιληπτική ικανότητα και την ψυχική κατάσταση του ανηλίκου διατυπώνοντας τις διαπιστώσεις του σε γραπτή έκθεση που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της δικογραφίας. Εν προκειμένω, το προϊόν αυτής της πραγματογνωμοσύνης χαρακτηρίζεται ως έκθεση και όχι ως γνωμοδότηση σύμφωνα με το άρθρο 198 ΚΠΔ. Όπως είναι γνωστό, στις γνωμοδοτήσεις ο πραγματογνώμονας δύναται εκτός των αναφερόμενων ζητημάτων να προβεί και σε περαιτέρω έρευνα προς διάγνωση της αλήθειας. Αντίθετα, στην έκθεση έχει υποχρέωση να απαντήσει μόνο στο ερωτώμενο ζήτημα, εν προκειμένω για την αντιληπτική ικανότητα του ανηλίκου, και να προετοιμάσει τον τελευταίο για την εξέταση από τους προανακριτικούς υπαλλήλους, τον Εισαγγελέα, τον Ανακριτή ή το Δικαστήριο. Από τη διάταξη του άρθρου 227 ΚΠΔ δεν συνάγεται υποχρεωτικότητα γνωστοποίησης των ονομάτων των πραγματογνωμόνων στον κατηγορούμενο,¹⁷ για να μπορέσει αυτός στη συνέχεια να διορίσει τεχνικό σύμβουλο, ούτε έχει δικαίωμα ο κατηγορούμενος να λάβει στοιχεία της αντιληπτικής ικανότητας και της ψυχολογικής κατάστασης του ανηλίκου από τον ειδικό επιστήμονα. Και τούτο γιατί η ανωτέρω εξέταση του ανηλίκου συντελείται μόνο εν όψει της προετοιμασία του τελευταίου προκειμένου να καταθέσει για τα συμβάντα σε βάρος του, συνιστώντας ειδική διαδικασία για την αντιληπτική του ικανότητα. Η χρήση επομένως του όρου έκθεση και όχι γνωμοδότηση αποσκοπεί στο να προσδώσει στο πόρισμα αυτό χαρακτήρα διαφορετικό από τη γνωμοδότηση του πραγματογνώμονα.

Οι διατάξεις για τον διορισμό τεχνικού συμβούλου (άρθρα 204 και επ. ΚΠΔ) δεν εφαρμόζονται στις υποθέσεις αυτές, και ο τυχόν διορισμένος τεχνικός σύμβουλος εκ μέρους του κατηγορουμένου δεν έχει δικαίωμα να έλθει σε επαφή με τον ανήλικο, ούτε να ζητήσει οποιαδήποτε πληροφορία γι' αυτόν από τον ειδικό επιστήμονα. Να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το προηγούμενο καθεστώς του άρθρου 226 Α ΚΠΔ, δεν υπήρχε καν η δυνατότητα διορισμού τεχνικού συμβούλου.

---

16. ΕφΘεσ604/2019.

17. Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1244/2012, ΣυμβΕφΚρ 113/2015, ΣυμβΕφΔωδ. 8/2014.

4. Η οπτικοακουστική καταγραφή της κατάθεσης του ανηλίκου

Στις επόμενες παραγράφους του άρθρου 227 ΚΠΔ καθιερώνεται η αντικατάσταση της φυσικής παρουσίας του ανηλίκου από τη γραπτή του κατάθεση και η καταχώρισή της σε ηλεκτρονικό οπτικοακουστικό μέσο προβολής, πρακτική γνωστή στην αλλοδαπή.¹⁸ Ο νομοθέτης με την προηγούμενη μορφή του άρθρου έθετε ως προαιρετική την δυνατότητα αυτή, προφανώς γιατί είχε υπόψιν του τις ουσιαστικές δυσχέρειες της ικανοποίησης της εν λόγω πρόβλεψης από τα Ελληνικά Δικαστήρια. Περαιτέρω, η κριτική που είχε ασκηθεί¹⁹ επικεντρωνόταν στην άποψη ότι η βιντεοσκόπηση έχει μεν το πλεονέκτημα της καταγραφής της κατάθεσης του ανηλίκου σε μικρό χρόνο από την καταγγελία της πράξης, ωστόσο είναι πιθανό κάποιες συνεντεύξεις να μην διεξάγονται με τον κατάλληλο τρόπο, γεγονός που οδηγεί στη μετέπειτα αμφισβήτησή τους από την υπεράσπιση. Έτσι είχε προταθεί²⁰ η τροποποίηση των παρ. 3 και 4 της διατάξεως του προηγούμενου άρθρου 226Α Κ.Π.Δ. κατά τέτοιον τρόπο ώστε η οπτικοακουστική καταγραφή της κατάθεσης του ανηλίκου ενώπιον των προανακριτικών ή ανακριτικών αρχών κατά την προδικασία με την παρουσία του παιδοψυχιάτρου ή παιδοψυχολόγου να καθίσταται υποχρεωτική, και παράλληλα ο ανήλικος να είναι παρών στην κύρια διαδικασία, χωρίς όμως να υπόκειται σε εξέταση αναφορικά με οποιοδήποτε θέμα το οποίο, κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, περιλαμβάνεται στην βιντεοσκοπημένη κατάθεσή του. Ειδικότερα, υποστηρίχθηκε πως θα πρέπει²¹ «ο ανήλικος να είναι ορατός από την οθόνη (μονόδρομος καθρέπτης) σε όλους τους παράγοντες της δίκης, ενώ αντίθετα ο ίδιος να μην μπορεί να έχει εικόνα της αίθουσας της δίκης, ούτε του προσώπου που του υποβάλλει τις ερωτήσεις, αφού όλες οι ερωτήσεις θα διατυπώνονται και υποβάλλονται δια μέσω του παιδοψυχιάτρου. Ο παιδοψυχίατρος θα δύναται να αναδιατυπώνει μια ερώτηση, εάν κρίνει ότι η διατύπωσή της δεν αντιστοιχεί στο αναπτυξιακό επίπεδο του παιδιού, ενώ η απάντηση θα δίδεται απευθείας από τον ανήλικο στον ερωτώντα». Με την τροποποίηση του άρθρου 227 ΚΠΔ, η βιντεοσκόπηση καθίσταται πλέον υποχρεωτική, αφού σύμφωνα με την παρ. 4. η κατάθεση του ανηλίκου συντάσσεται εγγράφως και καταχωρίζεται και σε ηλεκτρονικό οπτικοακουστικό μέσο. Η δε ηλεκτρονική προβολή της κατάθεσης του ανηλίκου αντικαθιστά τη φυσική παρουσία του στα επόμενα στάδια της διαδικασίας. Ωστόσο, εάν δεν είναι δυνατή η ηλεκτρονική προβολή της κατάθεσης του ανηλίκου, η γραπτή κατάθεσή του αναγιγνώσκεται υποχρεωτικά στο ακροατήριο, ενώ υπάρχει πάντα η δυνατότητα συμπληρωματικής εξέτασης του ανηλίκου σε περίπτωση που δεν εξετάστηκε στην προδικασία ή πρέπει να εξεταστεί συμπληρωματικά. Έτσι, μετά την εισαγωγή της υπόθεσης ο εισαγγελέας ή οι διάδικοι

18. Βλ. Πανάγος, ό. π.

19. Έτσι Νικολοπούλου, ό. π.

20. Ο. π.

21. Ο. π.

μπορούν να ζητήσουν από τον πρόεδρο του δικαστηρίου την εξέταση του ανήλικου, και αν η αίτηση γίνει δεκτή, η εξέταση του γίνεται με βάση ερωτήσεις που έχουν τεθεί με σαφήνεια, χωρίς την παρουσία των διαδίκων στον τόπο όπου αυτός βρίσκεται, από ανακριτικό υπάλληλο, που τον διορίζει ο δικαστής που τη διέταξε. Οι ερωτήσεις τίθενται από το δικαστήριο μετά από ακρόαση του εισαγγελέα και των παριστάμενων διαδίκων, και υποβάλλονται στον ανήλικο, εκτός αν κατά την κρίση του παιδοψυχολόγου ή του ψυχιάτρου είναι δυνατόν να επηρεάσουν την ψυχική του κατάσταση.

5. Η υλοποίηση της ιδιαίτερης δικανικής εξέτασης μέσα από τα «Σπίτια του Παιδιού»

Όπως είδαμε παραπάνω, η εξέταση ως μάρτυρα του ανήλικου θύματος διενεργείται στα Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανήλικων Θυμάτων της Εφετειακής Περιφέρειας ή, όπου αυτά δεν λειτουργούν, σε χώρους ειδικά σχεδιασμένους και προσαρμοσμένους για το σκοπό αυτόν, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση και με όσο το δυνατόν πιο περιορισμένο αριθμό συνεντεύξεων. Στην προσπάθεια να υλοποιηθεί το παραπάνω θεσμικό πλαίσιο, συστήθηκαν με τις διατάξεις των άρθρων 74, 75 και 76 του τέταρτου μέρους του ν. 4478/2017(ΦΕΚ 91 Α'91/23-06-17) τα Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανήλικων Θυμάτων «Σπίτι του Παιδιού», αρχικά στις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανήλικων και Κοινωνικής Αρωγής (ΥΕΑ&ΚΑ) Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Πειραιά, Πατρών και Ηρακλείου. Η θεσμοθέτηση τους έτυχε ευμενούς αποδοχής από τον Συνήγορο του Πολίτη, ο οποίος, σε σχετικό πόρισμα που συνέταξε για την καθυστέρηση έναρξης της λειτουργίας τους, αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Η σύσταση της εν λόγω δομής αποτελεί τομή στο πεδίο της προστασίας της ανηλικότητας στη χώρα μας καθώς, για πρώτη φορά, θεσπίζεται ένα πλαίσιο κανόνων, βάσει διεθνώς αναγνωρισμένων προτύπων, για την δικανική εξέταση των ανήλικων και για την συνδρομή των προανακριτικών, ανακριτικών, εισαγγελικών και δικαστικών αρχών ως προς την προσήκουσα εξέταση και συνολική μεταχείριση τους στα διάφορα στάδια της διαδικασίας, για την ελαχιστοποίηση του κινδύνου επανατραυματισμού τους και τη διασφάλιση της μέγιστης εγκυρότητας της δικανικής κρίσης»*.²²

Στη συνέχεια, με το άρθρο 35 του ν. 4640/2019 (ΦΕΚ 190 Α' /30-11-19) υπήχθησαν στην Γενική Διεύθυνση Διοίκησης Δικαιοσύνης, Διεθνών Νομικών Σχέσεων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου ως προς την εποπτεία, επιμέλεια και οργάνωση της λειτουργίας τους. Παράλληλα, με την ΥΑ7320/2019 (ΦΕΚ 2238 Β'/10-6-19) ρυθμίστηκαν τα θέματα λειτουργίας τους και θεσμοθετήθηκε η εφαρμογή του πρωτοκόλλου δικανικής εξέτασης ανήλικων που

---

22. Συνήγορος του Πολίτη, πόρισμα με θέμα: «Καθυστέρηση λειτουργίας της δομής Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανήλικων Θυμάτων “Σπίτι του Παιδιού”», Σεπτέμβριος 2020.

είχε προηγουμένως συντάξει το «Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την Πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων» (ΚΕΣΑΘΕΑ) – του πρώτου στην ελληνική έννομη τάξη δομημένου πρωτόκολλου δικανικής συνέντευξης ανήλικων θυμάτων κακοποίησης, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα.

Ειδικότερα, ο ν. 4478/2017(ΦΕΚ 91 Α'91/23-06-17) ενσωμάτωσε στην εθνική έννομη τάξη την Οδηγία 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης -Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου».

Οι αρμοδιότητες των Σπιτιών του Παιδιού είναι: α) Ατομική αξιολόγηση των ανήλικων θυμάτων για τον προσδιορισμό των ειδικών αναγκών για την προστασία τους. β) Παροχή γενικών υπηρεσιών υποστήριξης στα ανήλικα θύματα. γ) Συνδρομή των προανακριτικών, ανακριτικών, εισαγγελικών και δικαστικών αρχών για την προσήκουσα εξέταση ανήλικων θυμάτων σύμφωνα με το παραπάνω θεσμικό πλαίσιο. δ) Εκτίμηση της αντιληπτικής ικανότητας και της ψυχικής κατάστασης ανήλικων θυμάτων κατά τις κείμενες διατάξεις από εξειδικευμένο προσωπικό. ε) Διαμόρφωση κατάλληλων συνθηκών και χώρων για την εξέταση από τις προανακριτικές, ανακριτικές, εισαγγελικές και δικαστικές αρχές ανήλικων θυμάτων και προμήθεια και εγκατάσταση υλικοτεχνικού εξοπλισμού για την καταγραφή της κατάθεσης του ανήλικου με ηλεκτρονικά οπτικοακουστικά μέσα.

Τέλος, με την ΥΑ 7320/2019 (ΦΕΚ 2238 Β'/10-6-2019) ρυθμίστηκαν οι αρμοδιότητες και οι συνθήκες λειτουργίας των Αυτοτελών Γραφείων Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων «Σπίτι του Παιδιού», βάσει προτάσεων του ΚΕΣΑΘΕΑ. Ως αντικείμενο της Υπουργικής Απόφασης ορίζεται, μεταξύ άλλων, ο καθορισμός των αναγκαίων προϋποθέσεων *«για τη διαδικασία εκτίμησης της αντιληπτικής ικανότητας και της ψυχικής κατάστασης των ανήλικων θυμάτων, για τη διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών και χώρων για την εξέτάσή τους και την καταγραφή της κατάθεσής τους, για τον τρόπο και τη μεθοδολογία της συνδρομής των Αυτοτελών Γραφείων Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων προς τις προανακριτικές ανακριτικές εισαγγελικές και δικαστικές αρχές για την εξέταση των ανήλικων θυμάτων»*. Με την ίδια απόφαση θεσπίστηκε το πρώτο στην ελληνική έννομη τάξη πρωτόκολλο δικανικής εξέτασης, που συντάχθηκε επίσης από το ΚΕΣΑΘΕΑ.

Σύμφωνα με δηλώσεις του Υπουργού Δικαιοσύνης στις 7/12/2021, το «Σπίτι του Παιδιού» στην Αθήνα, που θα λειτουργήσει ως Κέντρο Ημέρας, έχει πλέον ανακαινιστεί πλήρως, έχουν γίνει οι αναγκαίες συνδέσεις κοινής ωφελείας (ΔΕΗ, ΟΤΕ και ΕΥΔΑΠ) και ήδη οι υπάλληλοι (που στεγαζόνταν στο Υπουργείο Δικαιοσύνης) έχουν μετεγκατασταθεί στα νέα γραφεία στο Παλαιό Φάληρο.

Αντί επιλόγου

Η θέση του θύματος στην ποινική διαδικασία δεν αποτελούσε στο παρελθόν αντικείμενο συστηματικής μελέτης, αλλά εξεταζόταν πάντα με την ευκαιρία της μελέτης του εγκλήματος, καθιστώντας στο πεδίο των δικονομικών διατάξεων τη θέση του θύματος μειονεκτικότερη έναντι του κατηγορουμένου.²³ Ενδεικτικές είναι οι διατάξεις των άρθρων 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ και του άρθρου 2 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου αυτής, με τις οποίες οροθετούνται τα δικαιώματα μόνο του κατηγορουμένου, προς γνώση της κατηγορίας, υπεράσπισης και επανεξέτασης της υπόθεσης από δευτεροβάθμιο δικαστήριο, χωρίς όμως ρύθμιση των αντίστοιχων δικαιωμάτων του θύματος. Η σπουδαιότητα του ρόλου του θύματος στην ποινική δίκη έχει ήδη αναδειχθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης με τη Σύσταση R(85) 11, και στο επίκεντρο της σχετικής συζήτησης δεν μπορεί παρά να βρίσκονται και τα ανήλικα θύματα λόγω της αυξημένης ανάγκης προστασίας τους.

Για πολλά χρόνια, οι μαρτυρικές καταθέσεις των ανηλικών θεωρούνταν μειωμένης αξιοπιστίας, καθώς μπορούσαν εύκολα να αποτελούν προϊόν υποβολής λόγω του ευάλωτου της ηλικίας τους.²⁴ Πλέον ωστόσο αρκετές έρευνες έχουν καταδείξει ότι τα τραυματικά γεγονότα στη ζωή ενός παιδιού οξύνουν την ακρίβεια της μνήμης και αποθηκεύονται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.²⁵ Παράλληλα, στο σύνολο των εξειδικευμένων εγχειριδίων για την εξέταση των ανηλικών θυμάτων κακοποίησης υπογραμμίζεται η αναγκαιότητα αξιολόγησης του αναπτυξιακού σταδίου του ερωτώμενου, προκειμένου να επιλεγούν οι κατάλληλες δικανικές τεχνικές συνεντεύξεων. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι καθίσταται πλέον επιτακτική ανάγκη η δημιουργία ενός κατάλληλου πλαισίου για την μαρτυρική εξέταση των ανηλικών θυμάτων τόσο για την αξιοπιστία της κατάθεσης τους όσο και για την αποφυγή της δευτερογενούς θυματοποίησής τους.

Τον Σεπτέμβριο του 2020, ο Συνήγορος του Πολίτη, με το μνημονευθέν παραπάνω πόρισμά του,²⁶ ζητούσε τη μέριμνα του αρμόδιου Υπουργείου ώστε να επισπευστούν οι διαδικασίες για την έναρξη λειτουργίας και των πέντε Αυτοτελών Γραφείων Προστασίας Ανήλικων Θυμάτων. Μέχρι να ικανοποιηθεί το παραπάνω αίτημα, της πλήρους λειτουργίας όλων των σχετικών δομών, το ζήτημα της υιοθέτησης ενός φιλικότερου συστήματος μαρτυρικής εξέτασης των ανηλικών θυμάτων κακοποίησης παραμένει ανοικτό.

---

23. Έτσι Δ. Γραμματικόυδης, «Η θέση του θύματος στην ποινική δίκη», στο Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, *Η προστασία του κατηγορουμένου και του θύματος στην ποινική δίκη*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 136.

24. Βλ. Α. Καπαρδή, *Ψυχολογία και Δίκαιο*, Μεσόγειος 2004, σ. 154 επ.

25. Βλ. Ο. Θεμελή, «Το παιδί -θύμα ως μάρτυρας σεξουαλικής κακοποίησης: Η ακροαματική διαδικασία και ο κίνδυνος δευτερογενούς θυματοποίησης», στο Γ. Γιωτάκος και Β. Πρεκατέ (επιμ.), *Σεξουαλική Κακοποίηση: Μυστικό; Όχι πια*, Ελληνική Εταιρία Μελέτης και Πρόληψης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, Ελληνικά Γράμματα 2006, σ. 205-226.

26. Συνήγορος του Πολίτη, ό. π.